

GIỚI THIỆU CÁCH TIẾP CẬN AAAQ VÀ CÁCH TIẾP CẬN AAAA - CÁCH TIẾP CẬN DỊCH VỤ PHÙ HỢP VỚI NHÓM YẾU THỂ

Nguyễn Đức Tuyền

Viện Nghiên cứu Con người, Gia đình và Giới

Tóm tắt: Nội dung chính của bài viết có bước giới thiệu cách tiếp cận HRBA với 4 bước tiếp cận, và những lưu ý khi áp dụng cách tiếp cận HRBA. Tiếp theo, bài giới thiệu cách tiếp cận AAAQ, với 4 nhóm yếu tố Availability, Accessibility, Acceptability, Quantity có tác động lẫn nhau và những nội dung cụ thể của từng nhóm. Sau đó, bài viết giới thiệu cách tiếp cận AAAA, với 4 nhóm yếu tố Availability, Accessibility, Acceptability, Adaptability có tác động lẫn nhau. Cách tiếp cận AAAQ - là cách tiếp cận phù hợp nghiên cứu dịch vụ chăm sóc sức khỏe/tế của nhóm yếu thể; cách tiếp cận AAAA - là cách tiếp cận phù hợp để nghiên cứu về dịch vụ giáo dục của nhóm yếu thể, và 2 cách tiếp cận này được phát triển dựa trên Cách tiếp cận Dựa trên cơ sở Quyền Con người (HRBA). Bài viết lưu ý về sự tương tác giữa bên hưởng quyền và bên cung cấp quyền trong cách tiếp cận HRBA và sự phát triển tương tác đó trong cách tiếp cận AAAQ, AAAA; lưu ý về việc sử dụng các yếu tố cấu thành và lưu ý về việc áp dụng các cách tiếp cận này vào nghiên cứu, tiến hành dự án ở Việt Nam.

Từ khóa: Cách tiếp cận HRBA; Cách tiếp cận AAAQ; Cách tiếp cận AAAA, Dịch vụ chăm sóc sức khỏe, Dịch vụ giáo dục; Nhóm yếu thể

INTRODUCING THE AAAA APPROACH AND AAAQ APPROACH - APPROACHES ACCORDANT WITH DISADVANTAGED GROUPS

Nguyen Duc Tuyen

Institute for Human, Family and Gender Studies

Abstract: The main content of the article introduces the HRBA approach with 4 steps, and notes when applying the HRBA approach. Next, the article introduces the AAAQ approach, with 4 groups of factors Availability, Accessibility, Acceptability, Quantity that have an impact on each other and the specific content of each group. After that, the article introduces the AAAA approach, with 4 groups of factors Availability, Accessibility, Acceptability, Adaptability that have an impact on each other. The AAAQ approach is an appropriate approach to study health care services for vulnerable groups; the AAAA approach is an appropriate approach to study education services for vulnerable groups, and these two approaches are developed based on the Human Rights Based Approach (HRBA). The article notes the interaction between the beneficiary and the provider of rights in the HRBA approach and the development of that interaction in the AAAQ, AAAA approaches; notes on the use of constituent elements and notes on the application of these approaches to research and project implementation in Vietnam.

Keywords: HRBA approach; AAAQ approach; AAAA approach; Health care services; Education services; Vulnerable groups

Nhận bài: 22/04/2025

Phản biện: 23/05/2025

Duyệt đăng: 28/05/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Ở Việt Nam, những năm gần đây, cùng với sự phát triển của công nghiệp hoá và hiện đại hoá, hiện tượng di cư cũng tăng theo. Thành phố người di cư đến nhiều nhất là tp. Hồ Chí Minh và Hà Nội.

Người di cư được nhiều nghiên cứu xếp vào nhóm yếu thể trong xã hội, họ thường khó được thụ hưởng các dịch vụ công ở nơi đến, hoặc có tiếp cận cũng phải chịu chi phí cao hơn người dân định cư do các chính sách về cư trú, nhất là hộ khẩu. Vì sự quá tải của các thành phố lớn, chính quyền các địa phương nơi nhập cư thường tìm cách hạn chế người nhập cư (Quyết, 2017; Huyền, 2021; Hoà, 2019). Những hạn chế này ảnh hưởng nhiều đến việc hưởng thụ các dịch vụ xã hội của người nhập cư và gia đình họ.

Trong nghiên cứu khoa học đối với nhóm yếu

thể, cách tiếp cận AAAQ và cách tiếp cận AAAA là cách tiếp cận xem xét sự tương tác giữa bên cấp quyền (nhà nước, chính sách) và bên hưởng quyền (nhóm yếu thể), từ đó làm rõ được vấn đề nghiên cứu. Hiện nay, 2 cách tiếp cận này đang được áp dụng trên nhiều nước, nhiều tổ chức uy tín trên thế giới.

Nội dung bài viết giới thiệu cách tiếp cận HRBA, từ đó giới thiệu cách tiếp cận AAAQ, cách tiếp cận AAAA (được phát triển từ HRBA), và những lưu ý trong việc áp dụng hai cách tiếp cận này vào nghiên cứu ở Việt Nam.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu tập hợp một số tài liệu lý luận và thực tế nghiên cứu của một số nước, tổ chức quốc tế để giới thiệu các cách tiếp cận, nêu ra những

yếu tố chính, những tư tưởng quan trọng của 2 cách tiếp cận và đưa ra lưu ý trong việc áp dụng 2 cách tiếp cận này vào nghiên cứu, tiến hành dự án ở Việt Nam.

2.2. Nội dung nghiên cứu

2.2.1. *Mối liên hệ giữa Cách tiếp cận HRBA và Cách tiếp cận AAAQ, Cách tiếp cận AAAA*

Cách tiếp cận AAAQ và cách tiếp cận AAAA đều được phát triển dựa theo cách tiếp cận HRBA; cách tiếp cận AAAQ phù hợp trong nghiên cứu về dịch vụ y tế/chăm sóc sức khỏe của nhóm yếu thế, còn cách tiếp cận AAAA phù hợp hơn trong nghiên cứu dịch vụ giáo dục đối với nhóm yếu thế.

2.2.2. *Cách tiếp cận Dựa trên cơ sở Quyền Con người (HRBA- Human Rights Based Approach)*

Cách tiếp cận Dựa trên cơ sở Quyền Con người không chỉ quan tâm đến mục đích hoạt động, sự kiện có đạt được không mà còn quan tâm đến quy trình và cách thức để đạt được mục đích đó.

Cách tiếp cận HRBA có các bước tiến hành:

- Xác định vấn đề nghiên cứu; xác định bên hưởng từ quyền và bên cung cấp quyền
- Đối chiếu công ước về quyền con người và các văn bản pháp luật của nước sở tại
- Xác định quyền hạn và trách nhiệm của bên cung cấp quyền và bên hưởng quyền
- Xác định những hạn chế của bên cung cấp quyền và của bên hưởng quyền
- Từ những hạn chế, gợi ý biện pháp tác động để nâng cao năng lực mỗi bên và xoá bỏ hạn chế.

HRBA làm chúng ta tập trung vào những quyền, quyền lợi được hưởng của các nhóm người bị gạt ra ngoài lề và những nhóm có nguy cơ cao-nhóm yếu thế (UN tại Việt Nam)

HRBA chú ý giữa sự tác động qua lại lẫn nhau giữa *bên cung cấp quyền* và *bên hưởng quyền*. Bên hưởng quyền có đòi hỏi chính đáng gì đó, từ đó đưa ra các yêu cầu với bên cung cấp quyền; bên cung cấp quyền đáp ứng và tác động thế nào đến bên hưởng quyền, từ đó các tác động lại lặp lại để ngày càng hoàn thiện hơn, đáp ứng đòi hỏi ngày càng cao của bên hưởng quyền và nâng cao năng lực của bên cung cấp quyền.

Theo EU, việc áp dụng HRBA cần đảm bảo các nguyên tắc: *Đảm bảo mọi người đều có quyền tham gia (Applying all Rights). Đảm bảo mọi*

người tham gia đều được bình đẳng hưởng thụ lợi ích (non-discrimination and equal access). Đảm bảo mọi người đều có quyền tham gia vào quá trình ra quyết định (participation and access to the decision making process). Chủ thể cung cấp quyền/chính sách/chương trình phải có trách nhiệm giải trình (accountability and access to the rule of law). Chủ thể cung cấp quyền/chính sách/chương trình phải minh bạch thông tin (transparency and access to information). (Giao, 2019; Tùng, 2020)

2.2.3. *Cách tiếp cận AAAQ (Availability, Accessibility, Acceptability, Quanlity)*

Dựa vào lý thuyết và kinh nghiệm cách tiếp cận HRBA, dựa vào Công ước Quốc tế về quyền Kinh tế, Xã hội và Văn hóa,... Viện nghiên cứu Nhân quyền Đan Mạch (DIHR) xây dựng Cách tiếp cận AAAQ cho nghiên cứu sự tiếp cận dịch vụ chăm sóc sức khỏe/y tế. Tên Cách tiếp cận AAAQ được viết tắt từ 4 đầu của 4 tiêu chí: Availability, Accessibility, Acceptability, và Quanlity.

• *Availability (Sự sẵn có)*: Xác định dịch vụ sẵn có dịch vụ và cơ sở y tế/chăm sóc sức khỏe trong một khu vực được xác định và bao gồm cả việc sẵn có thời gian phục vụ.

• *Accessibility (Khả năng tiếp cận, sử dụng)*: Khả năng tiếp cận đánh giá việc mọi người có bình đẳng khi tìm kiếm và sử dụng dịch vụ y tế/chăm sóc sức khỏe không? Việc bình đẳng này còn chia thành 4 yếu tố nhỏ: (1) Bình đẳng về vật lý, (2) Bình đẳng về hành chính, (3) Không phân biệt đối xử về xã hội, không kỳ thị (4) Bình đẳng về tiếp cận thông tin.

• *Acceptability (Sự chấp nhận)*: Xem xét việc người thụ hưởng dịch vụ có chấp nhận dịch vụ chăm sóc sức khỏe/y tế không? Có yếu tố gì làm họ không chấp nhận dịch vụ này?

• *Quanlity (Chất lượng)*: Dịch vụ chăm sóc sức khỏe/y tế có đảm bảo chất lượng không? Sự đảm bảo này ngoài việc đảm bảo về chất lượng, còn bao gồm cả đảm bảo sự riêng tư, bí mật riêng tư của người sử dụng dịch vụ (DIHR, 2014; DIHR, 2015; Jensen, 2014).

Một yếu tố tác động rõ nhất từ cách tiếp cận HRBA đến AAAQ là chú ý đến sự tương tác giữa hai bên: bên thụ hưởng dịch vụ (nhóm yếu thế) và bên cung cấp dịch vụ (nhà nước/tổ chức). Cách

tiếp cận xem xét sự tương tác này từ đó chỉ ra những hạn chế của mỗi bên và gợi ý các hoạt động nhằm xoá bỏ hạn chế này.

2.2.4. Cách tiếp cận Cách tiếp cận AAAA (*Availability, Accessibility, Acceptability, Adaptability*)

Nhà nghiên cứu Katarina Tomaševski phát triển cách tiếp cận AAAA khi nghiên cứu vấn đề giáo dục của nhóm người yếu thế. Cách tiếp cận AAAA chú ý phân tích vai trò chủ thể quyền (nhóm yếu thế), chủ thể có trách nhiệm, nghĩa vụ về quyền (nhà nước, tổ chức) và điều kiện đảm bảo quyền giáo dục đối với nhóm yếu thế.

AAAA gồm nhóm yếu tố sau:

- *Availability (Sự sẵn có)*: Xem xét việc cấp tài chính cho trường học phù hợp với sự đóng góp của người dân? Xem xét trường học có đủ chỗ trẻ em trong độ tuổi? và xem xét giáo viên có phù hợp?

- *Accessibility (khả năng sử dụng, khả năng gia nhập)*: Phát hiện sự rào cản về pháp lý, sự cản trở do tài chính, sự phân biệt đối xử trong nhập học, sự khó khăn trong thực hiện lịch học và khoảng cách đến trường đối với nhóm yếu thế.

- *Acceptability (sự chấp nhận, lựa chọn)*: Tìm hiểu quyền lựa chọn giáo dục có được đảm bảo và phù hợp với quyền con người của nhóm yếu thế; Đánh giá trường học có đạt chuẩn tối thiểu về đào tạo, độ an toàn, và môi trường y tế. Đánh giá ngôn ngữ giảng dạy có phù hợp với nhóm người yếu thế đó không và chương trình học có bị kiểm duyệt để loại trừ nhóm nào đó không, và quyền trẻ em có được thực hiện đúng không.

- *Adaptability (Khả năng thích nghi để phù hợp)*: Khả năng biến đổi để thích nghi của của giáo dục để mọi trẻ em đều không bị loại trừ khỏi trường học, đặc biệt là trẻ em dân tộc thiểu số; trẻ em lao động; trẻ khuyết tật; trẻ di cư và sự thích nghi không được loại trừ trẻ tảo hôn, trẻ lao động; ngăn chặn tình trạng bắt lính trẻ em (nhóm trẻ yếu thế) (Khoa Luật - Đại học Quốc gia Hà Nội, 2009; K. Tomaševski, 2001).

Lưu ý: cách tiếp cận AAAA chú ý đến các quy định của Công ước Liên hợp quốc về Quyền Trẻ em (The United Nations Convention on the Rights of the Child) nhất là các quyền về bình đẳng trong giáo dục của trẻ em.

2.3. Một số bàn luận về Cách tiếp cận AAAQ, AAAA và việc áp dụng vào nghiên cứu ở Việt Nam

Khác với các cách tiếp cận khác thường chỉ chủ yếu chú ý đến nhóm xã hội có nhiều yếu thế, tìm hiểu các hạn chế của nhóm này để từ đó gợi ý đến các chính sách can thiệp để xoá bỏ những hạn chế của nhóm này, Cách tiếp cận AAAQ và Cách tiếp cận AAAA, được phát triển trên nền tảng là HRBA, nên rất chú ý đến mối quan hệ giữa bên cung cấp quyền và bên hưởng quyền; do vậy, cách tiếp cận này có thể chỉ ra những hạn chế về năng lực của cả bên cung cấp quyền (nhà nước, tổ chức), từ đó gợi ý các hoạt động nâng cao năng lực của nhóm cung cấp quyền.

Mục đích đầu tiên cách tiếp cận AAAQ nhằm nghiên cứu và hoạt động can thiệp vào vấn đề chăm sóc sức khoẻ/y tế của nhóm yếu thế, cách tiếp cận AAAA nhằm nghiên cứu và hoạt động can thiệp vào vấn đề giáo dục của nhóm yếu thế, tuy nhiên qua thực tế nhiều tổ chức quốc tế và các quốc gia đã áp dụng, các nhà nghiên cứu thấy các cách tiếp cận này có thể áp dụng vào nghiên cứu các vấn đề xã hội khác của nhóm người yếu thế.

Các cách tiếp cận AAAQ và cách tiếp cận AAAA lưu ý đến các công ước quốc tế, do vậy, khi áp dụng nghiên cứu này ở Việt Nam, cần phải xem xét sự liên quan của vấn đề nghiên cứu với các văn bản quốc tế mà Việt Nam thông qua, nhất là Công ước về Quyền Con người, Công ước về Quyền Trẻ em cũng như pháp luật của Việt Nam.

Cách tiếp cận AAAQ và cách tiếp cận AAAA được giới thiệu để thực hiện nghiên cứu mang tính quốc tế, chú ý đến nhóm những người yếu thế, nhất là nhóm người di cư quốc tế, vì vậy, một số yếu tố như khác biệt ngôn ngữ, khác biệt văn hoá, mùi giờ... là một trong các chỉ số quan trọng cần đề cập; tuy nhiên, khi áp dụng vào nghiên cứu ở Việt Nam, cần loại bỏ những yếu tố không phù hợp, ví dụ, yếu tố khác biệt ngôn ngữ, dịch thuật.

Và cả hai cách tiếp cận này, khi áp dụng vào thực tế nghiên cứu và thực hiện chương trình phát triển, các nhà nghiên cứu, hoạt động thường có sự điều chỉnh các thành tố để phù hợp với đối tượng, bối cảnh xã hội; do vậy, khi sự điều chỉnh, thêm, bớt các thành tố là cần thiết và phù hợp khi áp dụng vào nghiên cứu các vấn đề đối với nhóm yếu thế ở Việt Nam.

III. KẾT LUẬN

Bài viết đã giới thiệu và phân tích hai cách tiếp cận dựa trên quyền – AAAQ và AAAA – nhằm đánh giá và nâng cao khả năng tiếp cận dịch vụ chăm sóc sức khỏe và giáo dục cho nhóm yếu thế. Được phát triển từ cách tiếp cận dựa trên quyền con người (HRBA), hai mô hình này nhấn mạnh mối

quan hệ tương tác giữa bên hưởng quyền và bên cung cấp quyền, từ đó chỉ ra các hạn chế và đề xuất giải pháp nâng cao năng lực. Việc áp dụng các cách tiếp cận này tại Việt Nam cần được điều chỉnh linh hoạt phù hợp với bối cảnh pháp lý, văn hóa và xã hội trong nước nhằm đảm bảo hiệu quả và tính khả thi trong nghiên cứu và triển khai chính sách.

Bài viết là một phần kết quả nghiên cứu của Nhiệm vụ cấp cơ sở “Tiếp cận dịch vụ chăm sóc sức khỏe cho trẻ em trong gia đình lao động di cư đến Hà Nội (Nghiên cứu trường hợp quận Hoàng Mai, thành phố Hà Nội)” do Viện Nghiên cứu Con người, Gia đình và Giới chủ trì, ThS. Nguyễn Đức Tuyển chủ nhiệm, thực hiện năm 2025.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- DIHR (2014). *The Availability, Accessibility, Acceptability and Quality (AAAQ) Toolbox: Realising Social, Economic and Cultural Rights Through Facts Based Planning, Monitoring and Dialogue*. Copenhagen: The Danish Institute for Human Rights.
- DIHR (2015). *The AAAQ Toolbox: Developing Indicators On The Right To Health*. Copenhagen: The Danish Institute for Human Rights.
- Giao, Vũ Công (2019). *Phương pháp tiếp cận dựa trên quyền con người và khả năng áp dụng vào hoạt động xây dựng chính sách, pháp luật ở Việt Nam hiện nay* / Trong: Tạp chí Nghiên cứu Lập pháp. Số 18 (394), tháng 9/2019.
- Hòa, Bùi Thị (2019). *Phát triển hệ thống dịch vụ bảo vệ, hỗ trợ, thúc đẩy hòa nhập xã hội đối với lao động nữ di cư từ nông thôn ra đô thị* / Trong: Tạp chí Cộng sản. Số 928 (10/2019).
- Huyền, Nguyễn Thị Thanh (2021). *Rào cản pháp lý khi thực hiện quyền được trợ giúp và tiếp cận các dịch vụ xã hội cơ bản của lao động di cư nội địa* / Trong: Tạp chí Nghiên cứu Lập pháp. Số 08(432)-T4/2021.
- Jensen, M.H., Villumsen, M., & Petersen, T. D. (2014). *The AAAQ Framework And The Right To Water: International indicators for availability, accessibility, acceptability and quality: An issue paper of the AAAQ toolbox*. Copenhagen: The Danish Institute for Human Rights. ISBN: 978-87-93241-01-5
- Khoa Luật. Đại học Quốc gia Hà Nội. (2009). *Giáo trình Lý luận và pháp luật về quyền con người*. Hà Nội, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
- Quyết, Phạm Văn cb. (2017). *Hòa nhập xã hội của lao động nhập cư nghèo tại các đô thị Việt Nam*. Hà Nội: Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội. - 227 tr.
- Tomaševski K. (2001). *Human Rights Obligations: Making Education Available, Accessible, Acceptable And Adaptable: Right To Education*. Primers No. 3. Lund. Raoul Wallenberg Institute; SIDA.
- Tùng, Lê Xuân (2020). *Thực tiễn vận dụng phương pháp tiếp cận dựa trên quyền con người trong hoạch định chính sách phát triển ở Việt Nam* / Trong: Tạp chí Lý luận chính trị. Số 12-2020
- UN tại Việt Nam. *Giải thích sơ lược về Phương pháp tiếp cận dựa trên cơ sở Quyền Con người: Cán bộ Liên Hợp Quốc tại Việt Nam xây dựng dành cho cán bộ Liên Hợp Quốc tại Việt Nam*. Hà Nội. Văn phòng Điều phối viên Thường trú Liên Hợp Quốc.